

Annales Universitatis Paedagogicae Cracoviensis

Studia Historicolitteraria 21 (2021)

ISSN 2081-1853

DOI 10.24917/20811853.21.1

STUDIA I ROZPRAWY

Lidia Grzybowska

ORCID 0000-0003-4782-8457

Uniwersytet Jagielloński

Skąd wziął się w Krakowie traktat Franciszka Eiximenisa *Ars praedicandi populo*? Trzy możliwe drogi

W Bibliotece Jagiellońskiej znajduje się rękopis o sygnaturze 471, którego zawartość od dawna zwraca uwagę badaczy. Spisane w nim bowiem zostały teksty unikatowe w skali europejskiej – są to traktaty kaznodziejskie pióra pochodzących z Półwyspu Iberyjskiego Franciszka Eiximenisa i Alfonsa d’Alprão. Egzemplarzy traktatu Eiximenisa zachowało się tylko trzy (z czego krakowski jest najstarszy i był podstawą współczesnego wydania), a Alfonsa – jedynie dwa. Teresa Michałowska przypuszczała, że „kodeks powstał zapewne w środowisku zakonnym”¹, choć hipotez dotyczących tego, w jaki sposób teksty (a zwłaszcza dzieło Eiximenisa, gdyż to ono jest głównym przedmiotem zainteresowania niniejszego artykułu) dotarły do Krakowa, jest co najmniej kilka. Niniejszy artykuł stawia sobie za cel próbę przedstawienia hipotez dotyczących tego, skąd wziął się w Krakowie kodeks z traktatem Franciszka Eiximenisa, bez pretensji do ich rozstrzygnięcia. Pierwsza hipoteza to ta sformułowana przez Teresę Michałowską, a więc dotycząca środowiska zakonnego, być może franciszkańskiego lub augustiańskiego, gdyż w kodeksie znajdują się aż trzy sztuki kaznodziejskie, które wyszły spod pióra zakonników (dwóch franciszkanów i jednego augustianina). Druga wiąże się z różnymi kontaktami z Półwyspem Iberyjskim (pątnicy do Composteli, dyplomacja, wymiana intelektualna). Trzecia wskazuje na sobór w Bazylei.

Franciszek Eiximenis i jego *Ars praedicandi populo*

Franciszek Eiximenis z Gerony (katal. Girona)² (ok. 1330–1409) był katalońskim franciszkaninem. Studiował w Walencji filozofię i teologię. Słuchał wykładów

¹ T. Michałowska, *Średniowieczna teoria literatury w Polsce. Rekonesans*, Wrocław 2007, s. 198.

² Literatura dotycząca katalońskiego franciszkanina, głównie katalońsko- i hiszpańskojęzyczna, jest bardzo obszerna, od kilku lat jego spuścizna jest też przedmiotem zain-

na uniwersytetach w Rzymie, Paryżu, Tuluzie i Oksfordzie. W 1374 roku wrócił do Hiszpanii, gdzie podjął pracę na uniwersytecie w Léridzie (katal. Lleida). Był zaangażowany w problematykę polityczną Hiszpanii. Istotne dla rozwoju jego duchowości są związki ze Świętym Wincentym Ferrerem (1350–1419). W jego dorobku znajdują się liczne pisma, na przykład z zakresu angelologii popularnej (*Llibre dels àngels*, 1392), dzieło o życiu Chrystusa (*Vida de Jesucrist*, 1397–1398) i encyklopedia *Lo Crestià*. Łacińska część jego spuścizny zawiera między innymi zbiór 344 modlitw *Psalterium alias Laudatorium*³ oraz *Ars praedicandi populo*⁴, napisaną przed 1379 rokiem. Eiximenis zmarł w 1409 roku w Perpignan, gdzie pełnił obowiązki administracyjne, nadane mu przez papieża awiniońskiego Benedykta XIII.

Przypuszcza się, że *Ars praedicandi populo* Eiximenisa miała stanowić wstęp do zbioru kazań, które jednak się nie zachowały⁵. Tekst wykazuje pewne związki z traktatem *De modo componendi sermones* Thomasa Waleysa⁶, zwłaszcza w zakresie *actio*, co może znaleźć uzasadnienie w tym, że Eiximenis studiował w Oksfordzie i być może znał dzieło oksfordzkiego dominikanina. Według Eiximenisa kaznodzieja jest odpowiedzialny za formację duchową wiernych, a samo kazanie nie powinno być tylko pustym popisem retorycznym, by zaimponować słuchaczom⁷. Kataloński teoretyk, nawiązując do Arystotelejskich czterech przyczyn (sprawcza, formalna, materialna, celowa), które znajdziemy w wielu innych traktatach *artis praedicandi*

interesowania badaczy zajmujących się *ars memoriae*, np. K.A. Rivers, *Preaching the Memory of Virtue and Vice. Memory, Images, and Preaching in the Late Middle Ages*, Turnhout 2010; L. Doležalová, F.G. Kiss, R. Wójcik, *The Art of Memory in Late Medieval Central Europe (Czech Lands, Hungary, Poland)*, red. F.G. Kiss, Budapest – Paris 2016; L. Brines, *Biografia documentada de Francesc Eiximenis*, Valencia 2018. W polskiej literaturze przedmiotu zob.: N. Bursiewicz, *Teoria Miasta Idealnego Franciszka Eiximenisa*, „Quart”, t. 27: 2013, s. 3–18; R. Sasor, *Uwagi o Księdze aniołów Francesca Eiximenisa*, „Terminus”, t. 22: 2020, nr 3(56), s. 251–284; L. Grzybowska, *Kazania de tempore i de sanctis Mikołaja z Błonia. Zarys monografii*, Warszawa 2020, s. 90–98, 169–176.

³ Dzieło to zostało w kilka lat po napisaniu przetłumaczone na język kataloński (1416). Wybór języka łacińskiego jako oryginalnego został uwarunkowany urzędem piastowanym przez osobę, której zbiór został zadedykowany, czyli papieża.

⁴ F. Eiximenis, *Ars praedicandi*, red. P. Martí de Barcelona, [w:] *Homenatge a Antoni Rubió i Lluch: Miscel·lània d'estudis literaris històrics i lingüístics*, t. 2, Barcelona 1936, s. 300–340. Przekład na język kataloński: F. Eiximenis, *Art de predicació al poble*, przeł. i wstęp X. Renedo, Vic 2009. Fragmenty tłumaczone na język angielski: *On Two Kinds of Order That Aid Understanding and Memory*, przeł. K.A. Rivers, [w:] *The Medieval Craft of Memory. An Anthology of Texts and Pictures*, red. M.J. Carruthers, J.M. Ziolkowski, Philadelphia 2002, s. 189–204.

⁵ W kodeksie z Biblioteki Watykańskiej (Vat. Ross. 3) na kartach 44r–45v znajduje się fragment kazania Eiximenisa w języku łacińskim, zob.: J. Perarnau i Espelt, *Un fragment del Liber sermonum de Francesc Eiximenis*, „Arxiu de Textos Catalans Antics”, t. 10: 1991, s. 284–292. Por.: J.N. Hillgarth, *Una biblioteca cisterciense medieval: La Real (Mallorca)*, „Analecta Sacra Tarraconensia”, t. 32: 1959, s. 168.

⁶ *El Ars Praedicandi de fr. Alfonso d'Alprão, O.F.M. Aportación al estudio de la teoría de la predicación en la península Ibérica*, ed. A.G. Hauf, „Archivum Franciscanum Historicum”, t. 72: 1979, s. 240, przyp. 1.

⁷ F. Eiximenis, *Ars praedicandi*, dz. cyt., s. 305–306.

(między innymi u Jakuba z Fusignano), podaje siedem przyczyn formalnych dobrego kazania („głoszenie słowa Bożego powinno być czynione krótko, żarliwie, spokojnie, pobożnie, w celu umoralniającego, rozważnie i w uporządkowany sposób” – „ut praedicatio verbi divini fiat brevissime, ferventissime, spaciose, devote, moraliter, prudenter, ordinate”⁸), by następnie zwrócić uwagę na kwestie wygłaszania samego tekstu kazania, takie jak modulacja głosu czy gestykulacja. Eiximenis podkreśla również istotność takich zagadnień jak budowa kazania, podział tematu oraz tego, w jaki sposób zapamiętywać tekst, w tym posługiwać się rymami⁹.

Kodeksy zawierające *Ars praedicandi populo* – porównanie

Do obecnych czasów przetrwały tylko trzy kopie traktatu kaznodziejskiego pióra Eiximenisa, z czego najstarszy jest rękopis krakowski, spisany około 1445 roku, należący do Mikołaja Spycymira (o czym informuje zapis na karcie rękopisu f. 11r, w którym Spycymir przedstawiony został jako kantor krakowski¹⁰). Następny jest z Budapesztu (ok. 1462–1473), a ostatni – z Watykanu (ok. 1468–1476).

Kraków. Pierwszą część kodeksu¹¹ (f. 1r–207v), spisane ręką Jakuba z Lipowej Głowy (zob. zapis z f. 207v), wypełniają *Distinctiones Sacrae Scripturae* (znane również pod tytułami *Allegoriae in universam Sacram Scripturam* i *Angelus*), przypisywane cystersowi Garnierowi z Langres¹² (z Rochefort¹³, ok. 1140 – po 1225), dzieło obecnie znajdujące się w 55 kopiach rękopiśmiennych, z czego aż 6 jest w Krakowie, a 3 we Wrocławiu¹⁴. Było to bardzo popularne narzędzie pracy dla duchownych, zawierające alfabetycznie ułożone pojęcia w objaśnieniach czterech sensów Pisma Świętego.

Następną część kodeksu (ff. 216r–224r) stanowi traktat kaznodziejski franciszkanina Alfonsa d’Alprão. Jest to jedna z dwóch kopii tego dzieła, druga znajduje się w Oksfordzie (Bodleian Library, MS. Hamilton 44, ff. 187v–199r)¹⁵.

⁸ Tamże, s. 308–309.

⁹ Tamże, s. 337–338.

¹⁰ Na podstawie zdigitalizowanej wersji kodeksu: <https://jbc.bj.uj.edu.pl/dlibra/publication/595316/edition/603132/content> (dostęp: 8.07.2021).

¹¹ Na podstawie: *Catalogus codicum manusccriptorum medii aevi latinorum qui in Bibliotheca Iagiellonica Cracoviae asservantur*, t. 3, oprac. M. Kowalczyk, Wrocław 1984, s. 61–64.

¹² Autorstwo dystynkcji jest przedmiotem badań Krzysztofa Bardskiego, zob.: K. Bardski, *Medieval Glossary of Biblical Symbols – Pseudo-Garnier’s of Langres Allegoriae in universam Sacram Scripturam*, „Wrocławski Przegląd Teologiczny”, t. 27: 2019, s. 33–42.

¹³ J. Leclercq, *Manuscripts cisterciens dans diverses bibliothèques*, „Analecta Sacri Ordinis Cisterciensis”, t. 11: 1955, s. 139–148.

¹⁴ K. Bardski, *Medieval Glossary...*, dz. cyt., s. 38.

¹⁵ Alfonso d’Alprão (zm. 1422), portugalski franciszkanin, w 1397 roku napisał dzieło *Ars praedicandi, conferendi, collacionandi, arengandi secundum multiplicem modum*. Zob.: *El Ars Praedicandi...*, dz. cyt., s. 233–329. Zob. też: M. Lázaro Pulido, J.F. Álvarez Alonso, *El ars praedicandi de Alfonso de Alprão. Introducción y traducción (1)*, „Revista Filosófica de Coimbra”,

Kolejne karty (224r–235v) zawierają traktat kaznodziejski augustianina Tomasza z Tuderto (zm. ok. 1393) *Ars sermocinandi*, znany też między innymi z kopii rękopiśmiennych z Krakowa (BJ MS 1295) i z Oksfordu (MS Hamilton 44, ff. 172v–187r – to ten sam kodeks, w którym znajduje się traktat Alfonsa d’Alprão). MS Hamilton 44 to rękopis o określonej proveniencji, z połowy XV wieku, od kartuzów z Erfurtu. Zawiera między innymi kazania, *quaestiones* i traktaty kaznodziejskie. Z kolei kodeks X C 3 z Narodnej Knihovny w Pradze zawiera nie tylko traktat Tomasza, ale również kolekcję kazań różnych autorów, w tym Jana Husa. Mamy też kodeks z około 1426 roku z Ansbach¹⁶, zawierający ten traktat (Staatliche Bibliothek Ansbach Ms. lat. 57), a ponadto kazania, traktat *de oratione canonis missae*, kazania do doktorów Uniwersytetu w Lipsku, fragmenty *de consolatione theologica* Jana z Tambaco i indeks z *Sumy teologicznej* Świętego Tomasza z Akwinu. Z kolei kodeks (z 1442 roku) z Biblioteki Narodowej w Paryżu (Latin 15965) zawiera kazania, traktaty *artis praedicandi* Baldusa de Perusio, Tomasza z Tuderto i Astazjusza. Ponadto rękopisy zawierające traktat Tomasza znajdują się w: Bonn (Universitäts- und Landesbibliothek, S 729 XIII, ff. 137ra–138vb), Eichstätt (Universitätsbibliothek olim Staatliche und Seminarbibliothek, st 725, ff. 230r–244r), Krakowie (Biblioteka Jagiellońska, 1295, ff. 279r–293r), Monachium (Universitätsbibliothek, 2° 65 II, ff. 149r–156r), Pampelunie (Biblioteca de la Catedral, 89, ff. 91r–92v)¹⁷.

Następny tekst w krakowskim kodeksie mieści się na kartach 235v–246r i zawiera traktat Eiximenisa, natomiast na kartach 252v–273r znajduje się anonimowy *Tractatus de meditatione*.

Budapeszt. Sztuka kaznodziejska Eiximenisa w kopii pochodzącej z Biblioteki Uniwersytetu Loránda Eötvösa w Budapeszcie (ms. 73¹⁸) mieści się na kartach 109r–125r. Ponadto w kodeksie, liczącym 402 karty, znajdziemy inne teksty – są rozmaite i nie mają takiego jednolitego charakteru jak kodeksy z Watykanu i Krakowa, choć kodeks budapeszteński również służył jako pomoc duszpasterska. Ustalono, że teksty w nim się znajdujące zostały spisane w latach 1462–1473, z niewielkim dodatkiem z XVI wieku¹⁹. Pisarzem znacznej części był Johannes Gerardi de Aranyas (de Strigonio), absolwent Uniwersytetu w Wiedniu i nauczyciel w Csütörtökhely,

t. 43: 2013, s. 209–282; oraz tychże, *El ars praedicandi de Alfonso de Alprão. Introducción y traducción* (2), „Revista Filosófica de Coimbra”, t. 43: 2013, s. 475–512.

¹⁶ K.H., *Katalog der lateinischen Handschriften der Staatlichen Bibliothek (Schloßbibliothek) Ansbach: Bd. 1. Ms. lat. 1 – Ms. lat. 93*, Wiesbaden 1994, s. 175. Wersja zdigitalizowana: <https://www.bavarikon.de/object/bav:SAN-HSS-00000BSB00106849?lang=en> (dostęp: 1.05.2021).

¹⁷ Na podstawie: A. Zumkeller, *Manuskripte von Werken der Autoren des Augustiner-Eremitenordens in mitteleuropäischen Bibliotheken*, t. 2, Würzburg 1966, przyp. 830.

¹⁸ Na podstawie: *Catalogus codicum latinorum Medii Aevi Bibliothecae Universitatis Budapestinensis*, oprac. P. Tóth, Budapest 2008, s. 161–169.

¹⁹ Tamże.

ale akurat część z traktatem Eiximenisa została spisana inną ręką²⁰. Jak zwraca uwagę Farkas Kiss, i Johannes Gerardi, i pisarz traktatu Eiximenisa byli związani z kapłańską posługą parafialną na Spiszu²¹. Niewątpliwa jest również bliskość, nie tylko geograficzna, ale także polegająca na wymianie intelektualnej, z Krakowem – świadczy o tym umieszczona w rękopisie nota z nazwiskiem Jana z Dąbrówki (zm. 1472). Kodeks zawiera drobne glosy w językach węgierskim i niemieckim²².

Na kartach 1r–38v mieści się anonimowy tekst *Ordinarius Strigoniensis ad usum Praepositurae Scepusiensis*, na kartach 39r–57v *Tractatus de arte moriendi* Dominika Capraniki, na kartach 60v–81v Jana Stocka *Constitutiones Synodales Praepositurae Scepusiensis a. D. 1460*, na kartach 82r–108v Demetriusza z Necke *Constitutiones Synodales Archidioeceseos Strigonensis*. Ponadto kodeks zawiera *De doctrinis clericorum* Bonawentury, notatki dotyczące różnych zagadnień teologicznych, ekscerpta różnych dzieł oraz fragmenty *Sacramentale* Mikołaja z Błonia, *Summa de poenitentia* Tomasza z Chobham, dzieło Piotra z Rosenheim *Roseum memoriale divinorum eloquiorum*, Jakuba z Fladnitz *Confessionale* czy Jana Jacobiego *Regimen contra pestilentiam*.

Nie ulega wątpliwości, że to kodeks, który służył celom pastoralnym, nie tylko związanym z kaznodziejstwem, ale również ze spowiedzią, sprawowaniem mszy i z innymi formami posługi kapłańskiej. Nie przeważają w nim utwory katalońskich autorów, jest za to sporo tekstów pióra Niemców i teksty związane z Ostrzyhomiem i ze Spiszem.

Watykan. Kodeks znajdujący się w Bibliotece Watykańskiej (MS Ottob. lat. 396²³) również zawiera, oprócz dzieła Eiximenisa, traktaty kaznodziejskie (między innymi z Półwyspu Iberyjskiego). Sam wolumin składa się z trzech części dodawanych do siebie w określonych odstępach czasu. Najwcześniejsza część pochodzi z drugiej połowy XIV wieku (z lat 1373–1375 i z roku 1383), część środkowa powstała prawdopodobnie między 1468 a 1476 rokiem, a ostatnia jest z XVI wieku.

Ff. 2–13 to *De quatuor sensibus Sacrae Scripturae* Felipa Ribota (zm. 1391), traktat katalońskiego karmelity z Gerony, który zasłynął przede wszystkim dziełem *De institutione et peculiaribus gestis religiosorum carmelitarum*, zawierającym między innymi przedstawienie duchowości Karmelu, historię reguły i dzieje zakonu, które już w XV wieku doczekało się kilku wydań w językach wernakularnych. Sam Ribot otrzymał w karmelitańskim *studium generale* w Paryżu tytuł *magister de*

²⁰ F. Kiss, *The Art of Memory in Hungary at the Turn of the Fifteenth and Sixteenth Centuries*, [w:] L. Doležalová, F.G. Kiss, R. Wójcik, *The Art of Memory in Late Medieval Central Europe (Czech Lands, Hungary, Poland)*, Budapest – Paris 2016, s. 110.

²¹ Tamże.

²² *Catalogus codicum latinorum...*, dz. cyt., s. 161–169.

²³ Na podstawie: J. de Puig i Oliver, J. Perarnau i Espelt, C. Clausell Nacher, E. Izquierdo Molinas, S. Martí, R. Rojas Fernández, G. Avenoza, L. Soriano, *Catàleg dels manuscrits de les obres de Francesc Eiximenis, OFM, conservades en biblioteques públiques*, „Arxiu de Textos Catalans Antics”, t. 29: 2010, s. 423–430.

*Sacra Pagina*²⁴. Traktat poświęcony poczwórnemu sensowi Pisma Świętego zachował się w jedynej kopii właśnie w kodeksie watykańskim²⁵, która powstała jeszcze za życia Ribota²⁶.

Ff. 14r–29v to traktat Jana z Chalôns *Ars brevis ad faciendum sermones secundum formam sillogisticam*, dzieło, które notabene również znajduje się w odpisie w Polsce, w Archiwum Archidiecezjalnym w Poznaniu (spisane ok. 1444 roku przez Piotra z Wrocławia²⁷). W części drugiej, z drugiej połowy XV wieku, mamy traktaty Eiximenisa (ff. 29v–44r), Rajmunda Llulla (*Ars abbreviata praedicationis*, ff. 44v–50v; *De ente simpliciter absolute*, ff. 62r–68v), anonimowego autora (*Compendiosius tractatus de arte praedicandi*, ff. 51r–61r), a w ostatniej wstęp do anonimowego kazania *Introducció a un sermó sobre la Mare de Déu*. Jak można zauważyć, w kodeksie przeważają traktaty o charakterze pastoralnym – głównie sztuki kaznodziejskie i traktat egzegetyczny o czterech sensach Pisma Świętego (podobnie jak w przypadku rękopisu krakowskiego). Oprócz tego dość jednolitego profilu kodeksu można dostrzec, że znaczna część umieszczonych tu tekstów została sporządzona przez autorów z Półwyspu Iberyjskiego, a dokładniej z Katalonii (Felip Ribot, Franciszek Eiximenis) czy piszących po katalońsku (Rajmund Llull). O tym, że kodeks był w posiadaniu osoby katalońskojęzycznej, świadczyć może ostatni dodany tekst, czyli wstęp do kazania o Maryi Dziewicy. Odpis dzieła Eiximenisa umieszczony w tym kodeksie ma naj młodszą datację spośród dostępnych trzech kopii.

Potrzebne są dalsze badania dotyczące wzajemnej zależności tych trzech wersji tekstów. Dla wydawcy sztuki kaznodziejskiej Eiximenisa, katalońskiego kapucyna Martíego de Barcelona, było jasne, że tekst budapeszteński jest siostrą tekstu krakowskiego. Jak zostało powiedziane, krakowska kopia traktatu Eiximenisa jest najstarsza. Części kodeksów budapeszteńskiego i watykańskiego zawierające traktat katalońskiego franciszkanina powstawały w podobnym okresie, choć jest możliwe, że watykański jest nieco młodszy. Budapeszteński wykazuje duże zależności od tekstu krakowskiego, zresztą w kodeksie wyraźnie widać odniesienia do polskich autorów (pojawia się nazwisko Jana z Dąbrówki, a także mamy w nim kopię fragmentu traktatu *Sacramentale* Mikołaja z Błonia). Watykański traktat jest o tyle ciekawy, że blisko wiąże się z katalońskim kręgiem kulturowym – oprócz traktatu Eiximenisa umieszczony w nim został tekst Felipa Ribota i Rajmunda Llulla, a także krótki fragment w języku katalońskim. Wszystkie kodeksy służyły jako pomoc duszpasterska, gdyż wszystkie trzy zawierają co najmniej jeden traktat sztuki kaznodziejskiej oraz inne pomoce w pracy duszpasterskiej. Ponadto kodeksy krakowski i watykański zawierają więcej niż jedno dzieło pochodzące z Półwyspu Iberyjskiego, a kodeks watykański dodatkowo tekst w języku katalońskim.

²⁴ J.R. Webster, *Carmel in Medieval Catalonia*, Leiden – Boston – Cologne 1999, s. 80–84.

²⁵ J. de Puig i Oliver, *El Tractatus de Quattuor sensibus sacrae scripturae de Felip Ribot*, *O.S.C. Edició i estudi*, „Arxiu de Textos Catalans Antics”, t. 16: 1997, s. 299–389.

²⁶ Tamże, s. 302.

²⁷ AAP MS 29, 6. Więcej: L. Grzybowska, *Kazania de tempore...*, dz. cyt., s. 93–94, przyp. 39.

Na osobną uwagę zasługuje kodeks z Oksfordu, w którym wprowadzie nie ma kopii tekstu Eiximenisa, ale są odpisy dwóch innych tekstów, które zawiera krakowski rękopis, mianowicie traktaty kaznodziejskie Tomasza z Tuderto i Alfonsa d'Alprão. To o tyle ciekawy trop, że z Oksfordem związany był Eiximenis²⁸. Kodeks oksfordzki jest jednak trochę młodszy od kodeksu krakowskiego, a sama kopia krakowska traktatu Alfonsa – obszerniejsza od kopii oksfordzkiej. Tutaj interesujące wydają się związki z kartuzami z Erfurtu, skąd pochodzi rękopis MS. Hamilton 44 – warto bowiem mieć w pamięci, że do zakonu kartuzów wstąpił Jakub z Paradyża, związany z soborem bazylejskim (o roli soboru będzie później mowa), ale przede wszystkim czynny kaznodzieja i autor popularnych zbiorów kazań. Te relacje powinny być w przyszłości przedmiotem dalszych dociekań źródłowych.

Mikołaj Spycymir – właściciel kodeksu BJ 471

Mikołaj Spycymir z Krakowa (syn rajcy krakowskiego Jana, zm. 1468²⁹)³⁰ był postacią prominentną w piętnastowiecznym Królestwie Polskim, która pełniła wiele ważnych funkcji publicznych. W 1421 roku został bakałarzem, a w 1425 magistrem *artium* na Uniwersytecie Krakowskim, następnie zaś – jako wykładowca *Facultas Artium* – studiował prawo. W 1431 roku został bakałarzem dekretów, a w 1437 – doktorem dekretów. W następnym roku akademickim (1437/1438) piastował godność rektora uniwersytetu. Mowa, wygłoszona na jego bakałareat na Wydziale Prawa (*Bellator fortissimus*, BJ 2400, ff. 115–123³¹) przez Jana Elgota (Jana z Lgoty), traktowała o wojnach sprawiedliwych oraz o polskiej i niemieckiej wykładni nazwiska „Spiczmer”. Spośród wielu jego aktywności na uwagę zasługuje praca notariusza papieskiego w Rzymie (*causarum Palatii Apostolici notarius*, 1432–1433³²) oraz udział w soborze bazylejskim. Był także kolektorem generalnym, nuncjuszem papieskim w Polsce i w Czechach oraz komesem papieskim; posłował na sejmy (1460 i 1462). Posiadał wiele prebend i beneficjów³³, które czyniły go zamożnym i wpływowym człowiekiem, a łatwość w pozyskiwaniu papieskich nadań i innych

²⁸ J. Brugada i Gutiérrez-Ravé, J. Guillén Sánchez, *Francesc Eiximenis a Oxford*, „Annals de l'Institut d'Estudis Gironins”, t. 48: 2007, s. 47–82. Online: <https://raco.cat/index.php/AnnalsGironins/article/view/120227/163506> (dostęp: 9.05.2021).

²⁹ Marian Zwiercan podaje rok 1469. M. Zwiercan, *Spycymir Mikołaj z Krakowa*, [w:] *Polski słownik biograficzny*, t. 41, red. H. Markiewicz, Warszawa 2002, s. 85.

³⁰ O Mikołaju Spycymirze na podstawie: D. Wójcik-Zega, M. Zdanek, *Mikołaj Spycymir z Krakowa*, [w:] *Profesorowie Wydziału Prawa Uniwersytetu Jagiellońskiego*, red. W. Uruszczak, t. 1, Kraków 2015, s. 284–285; M. Zwiercan, *Spycymir Mikołaj z Krakowa*, dz. cyt., s. 85–87.

³¹ M. Kowalczyk, *Krakowskie mowy uniwersyteckie z pierwszej połowy XV w.*, Wrocław – Kraków 1970, s. 168.

³² M.D. Kowalski, *Dlaczego warto było zostać kolektorem? Kariery papieskich kolektorów generalnych w Polsce w XV wieku*, „Roczniki Historyczne”, t. 80: 2014, s. 144.

³³ O licznych beneficjach Spycymira wraz z przeglądem źródeł zob.: tamże, s. 143–148.

przywilejów wynikała zapewne z jego związków z Rzymem i z pełnienia przez niego (z przerwami) urzędu kolektora generalnego świętopietrza.

O jego bibliotece nie wiemy zbyt wiele oprócz tego, że posiadał w niej dzieła prawnicze. Znajdował się tu również rękopis, spisany ręką Jakuba z Lipowej Głowy, obecnie przechowywany w zbiorach Biblioteki Jagiellońskiej z sygnaturą 471, który został przekazany Kolegium Prawniczemu (por. zapis *Pro libraria Canonistarum legatus* na stronie tytułowej Ilr³⁴). W kodeksie pojawiają się glosy i noty wpisane ręką Spycymira³⁵. Jest to właśnie kodeks, który zawiera między innymi *Ars praedicandi populo* Franciszka Eiximenisa i inne traktaty kaznodziejskie (Alfonsa d'Alprão i Tomasza z Tuderto). Wiadomo również, że wypożyczał kodeksy prawnicze³⁶ z biblioteki kapituły krakowskiej, w tym pontyfikał Zbigniewa Oleśnickiego³⁷. Znajdujący się w Bibliotece Narodowej kodeks III 8048³⁸ zawiera dzieło Maurycego z Irlandii *Distinctiones Sacrae Scripturae*, spisane przez Jakuba z Nieradzy w 1445 roku (a więc w tym samym roku, w którym Jakub z Lipowej Głowy spisywał kodeks z traktatami kaznodziejskimi) dla Mikołaja Spycymira³⁹. Dzieło Maurycego Hibernicusus było przeznaczone między innymi dla kaznodziejów, jego inna kopia, pochodząca z pierwszej połowy XV wieku, znajduje się we Wrocławiu (BUWr Mf. 9718)⁴⁰. Ponieważ w kolofonie tego kodeksu czytamy, że Spycymir był w tym czasie doktorem dekretów, kantorem krakowskiej kapituły katedralnej i plebanem kościoła Wszystkich Świętych w Krakowie (*decretorum doctorem, cantorem ecclesie Cracoviensis et plebanum ad Omnes Sanctos*)⁴¹, można się domyślać, że te funkcje zostały podane w związku z zawartością kodeksu, bo jak wiemy, lista pełnionych przez Mikołaja funkcji była o wiele dłuższa. Innym kodeksem należącym do Spycymira jest rękopis (BJ 1206), zawierający między innymi *Disciplina clericalis* Piotra Alfonsa (p. 188–225) i *Summa matrimonii* (p. 225–230)⁴².

Mikołaj nie pozostawił po sobie własnych oryginalnych dzieł, mimo to jesteśmy w stanie powiedzieć, z pewną dozą ostrożności, kilka słów o jego formacji intelektualnej. Był uczniem Pawła z Worczyna, teologa, absolwenta uniwersytetów

³⁴ *Catalogus codicum manuscriptorum...*, t. 3, dz. cyt., s. 64.

³⁵ Warto dodać, że kodeks jest glosowany w niewielkim stopniu (stosunkowo najwięcej glos zawiera traktat Alfonsa).

³⁶ D. Wójcik-Zega, M. Zdanek, *Mikołaj Spycymir z Krakowa*, dz. cyt., s. 285.

³⁷ M. Zwiercan, *Spycymir Mikołaj z Krakowa*, dz. cyt., s. 86.

³⁸ <https://polona.pl/item/distinctiones-sacrae-scripturae,MTA4MDM10Tg1/> (dostęp: 9.05.2021).

³⁹ Por.: *Kopiści i kolofony rękopisów średniowiecznych ze zbiorów polskich*, t. 1: *Biblioteki Warszawy*, red. E. Potkowski, Warszawa 1993, s. 25; J. Kaliszuk, *Rękopisy średniowieczne Kolegiaty Wiślickiej w świetle inwentarzy*, „Archiwa, Biblioteki i Muzea Kościelne”, t. 87: 2007, s. 85.

⁴⁰ <https://bibliotekacyfrowa.pl/dlibra/publication/20930> (dostęp: 9.05.2021).

⁴¹ J. Kaliszuk, *Rękopisy średniowieczne...*, dz. cyt., s. 86, przyp. 9.

⁴² *Catalogus codicum manuscriptorum medii aevi Latinorum, qui in Bibliotheca Jagellonica Cracoviae asservantur*, t. 7, oprac. M. Kowalczyk, A. Kozłowska, M. Markowski, L. Nowak, A. Sobańska, R. Tatarzyński, S. Włodek, W. Zega i M. Zwiercan, Kraków 2000, s. 63–66.

w Pradze i w Lipsku, a następnie studenta i wykładowcy w krakowskiej Alma Mater. W Bibliotece Jagiellońskiej znajdują się spisane ręką Spycymira komentarze Pawła z Worczyna do traktatów Arystotelesa *Parva naturalia*, *Meteora* i *De generatione et corruptione*, który to kodeks (BJ 2073) Edward Potkowski nazwał studenckim notatnikiem⁴³. Spycymir był człowiekiem obytym w świecie, dyplomata, duchownym, intelektualistą, choć nie pozostawił po sobie ani jednego oryginalnego dzieła. Nie pozostały też żadne teksty kazań, choć zapewne z racji pełnienia wielu funkcji kościelnych często je głosił. Niewątpliwie wygłaszał mowy i kazania jako student, rektor, pleban itp. Kodeksy wskazują, że miał potrzebę dokształcania się jako kaznodzieja, poszukiwał nowych sposobów dotarcia do odbiorców. I jednocześnie posługiwał się w swojej pracy powszechnie wówczas używanymi dystynkcjami (i Hibernicus, i Garniera z Langres), które pomagały mu w opracowaniu własnego materiału kaznodziejskiego i wspierały w pracy duszpasterskiej.

Na uwagę zasługują dwa wydarzenia z życiorysu Spycymira, rzucające światło na jego osobowość (choć bez pełnych danych możemy tylko stawiać hipotezy). Jak podaje Marian Zwiercan, w 1432 lub 1433 roku Mikołaj, wraz z mistrzami krakowskimi Janem Puską z Krakowa⁴⁴ i Stanisławem z Sobniowa⁴⁵, znalazł się na soborze bazylejskim. Profesorowie przyjechali do Bazylei bez wiedzy i upoważnienia Uniwersytetu Krakowskiego, który wysłał pismo odwołujące ich do kraju. Konsylium soborowe stanęło w ich obronie, a sami zainteresowani przedstawili odpowiednie wyjaśnienia Zbigniewowi Oleśnickiemu, kanclerzowi uniwersytetu⁴⁶. Wiadomo również, że gdy w 1440 roku Spycymir opowiedział się za soborem, papież pozbawił go funkcji kolektora, która została mu przywrócona w 1449 roku⁴⁷. Drugim wydarzeniem, związanym również z soborem, jest fakt, że Spycymir potrafił przedłożyć interesy soboru nad interesy króla, wypłacając na rzecz soboru pieniądze, których król zabronił wydawać. Marian Zwiercan zwraca uwagę, że pieniądze te Mikołaj wydał pod groźbą ekskomuniki, a zakaz królewski związany był z gromadzeniem środków na przygotowywanie wyprawy przeciwko Turkom⁴⁸.

⁴³ E. Potkowski, *Produkcja książki rękopiśmiennej w Polsce w XV stuleciu*, [w:] *Z badań nad polskimi księgozbiorami historycznymi*, t. 4: *Książka rękopiśmienna XV–XVIII w.*, red. B. Bieńkowska, Warszawa 1980, s. 14.

⁴⁴ M. Koczarska, *Puszka (Puszko) Jan z Krakowa*, [w:] *Polski słownik biograficzny*, t. 26, red. E. Rostworowski, Wrocław 1986, s. 454–455; M. Zdanek, *Jan Puszka z Krakowa*, [w:] *Profesorowie Wydziału Prawa...*, t. 1, dz. cyt., s. 124–125.

⁴⁵ M. Wolski, *Stanisław Sobniowski h. Strzeмиę*, [w:] *Polski słownik biograficzny*, t. 39, red. H. Markiewicz, Wrocław 1999–2000, s. 537–540.

⁴⁶ M. Zwiercan, *Spycymir Mikołaj z Krakowa*, dz. cyt., s. 85–86.

⁴⁷ T. Graff, *Pralaci kapituły krakowskiej wobec kryzysu Kościoła w latach 1439–1449*, [w:] *Ecclesia semper reformanda. Kryzysy i reformy średniowiecznego Kościoła*, red. G. Ryś, T. Gałuszka i T. Graff, Kraków 2013, s. 354.

⁴⁸ Jeszcze w 1447 roku został skierowany list do (prawdopodobnie) biskupa Oleśnickiego z prośbą o absolutorium dla Spycymira z wydanych pieniędzy. Zob.: M. Zwiercan, *Spycymir Mikołaj z Krakowa*, dz. cyt., s. 86.

Kodeks BJ 471, który należał do Mikołaja Spycymira, jest interesujący ze względu na zawarte w nim aż trzy traktaty kaznodziejskie do niego przepisane, co może wskazywać na zainteresowania samego Mikołaja i na jego doskonalenie się w sprawowanej *cura pastoralis*. Wspomniany wyżej drugi kodeks, który też należał do Mikołaja, powstał mniej więcej w podobnym czasie (ok. 1445 roku) i zawierał podobne teksty, to również dzieło pomocne w pełnieniu posługi duszpasterskiej. Być może wówczas trafiła się okazja do skopiowania obu tekstów (o tych okazjach będzie niżej mowa), a być może wiązało się to z podjętymi w tamtym czasie aktywnymi krokami Mikołaja na rzecz udoskonalenia swoich umiejętności kaznodziejskich.

Franciszkanie, ruch pątników do Composteli

Pierwszą hipotezą dotyczącą tego, skąd Mikołaj Spycymir skopiował (ręką Jakuba) do swojego rękopisu traktat Eiximenisa, jest ta przedstawiona przez Teresę Michałowską. Czy jest możliwe, że Spycymir pozyskał jego kopię za pośrednictwem franciszkanów? Tutaj można wskazać szereg uprawomocniających tę tezę okoliczności. Franciszek Eiximenis, podobnie jak Alfons d'Alprão, był franciszkaninem i niewykluczone, że ich teksty łacińskojęzyczne stawały się przedmiotem zainteresowania przedstawicieli rodzimego zakonu, którzy dzięki nim kształcili się w zakresie sztuki kaznodziejskiej. Możliwe, że wzmożone zainteresowanie twórczością franciszkanów pochodzących z Półwyspu Iberyjskiego wiązało się również z kultem Świętego Jakuba Większego i z ruchem pielgrzymkowym do Composteli. We Wrocławiu istniał franciszkański kościół pod wezwaniem Świętego Jakuba, a w kościele premonstratensów Świętego Wincentego na Ołbinie znajdowały się relikwie tego świętego⁴⁹, a więc z pewnością impuls pielgrzymek do Composteli był wyraźny właśnie z Wrocławia. Ożywienie ruchu pielgrzymkowego do sanktuarium w Santiago de Compostela⁵⁰ nastąpiło w XIV wieku, choć pierwsze świadectwa wskazują na wcześniejsze peregrynacje (XI–XII wiek)⁵¹. Hanna Manikowska zwróciła uwagę, że choć popularną trasą, jaką przemierzały pielgrzymki do Hiszpanii, była droga morska z Gdańska przez Niderlandy do wybrzeża Kastylii, to w latach konfliktu między Hanzą a Kastylią (1419–1433) trasą alternatywną była ta przez Portugalię⁵². Drugi franciszkański autor z kodeksu BJ 471 to Alfonso d'Alprão, który był Portugalczykiem i możliwe, że poszukiwania źródeł rękopisu należałoby rozpocząć od związków polsko-portugalskich w późnym średniowieczu. Osobnym

⁴⁹ H. Manikowska, *Badania nad kultem św. Jakuba na ziemiach polskich*, [w:] *Kult św. Jakuba Większego Apostoła w Europie Środkowo-Wschodniej*, red. R. Knapieński, Lublin 2002, s. 21.

⁵⁰ M. Wilska, *Pielgrzymim szlakiem z Mazowsza do Composteli. Komunikat*, [w:] *Peregrinationes. Pielgrzymki w kulturze dawnej Europy*, red. H. Manikowska i H. Zaremska, Warszawa 1995, s. 165–169.

⁵¹ T. Dunin-Wąsowicz, *Średniowieczne znaki pielgrzymie w Polsce*, [w:] *Peregrinationes*, dz. cyt., s. 328–331.

⁵² H. Manikowska, *Badania nad kultem św. Jakuba*, dz. cyt., s. 13.

zagadnieniem są kwestie stosunków dyplomatycznych, ożywionych zwłaszcza w XV wieku, choć mających długą historię⁵³. Jednym z pierwszych znanych z imienia polskich dyplomatów przebywających w Hiszpanii był Gniewosz z Dalewic (zm. 1407). W 1415 roku w Barcelonie w orszaku Zygmunta Luksemburczyka znaleźli się Mikołaj Trąba, Janusz z Tuliszkowa i Zawisza Czarny⁵⁴. Polacy, między innymi Jakub Ciołek z Drzewicy (zm. 1460)⁵⁵, brali też udział w walkach i potyczkach związanych z rekonkwistą. Ta intensywna forma kontaktów, w której uczestniczyli przedstawiciele elity intelektualnej, mogła być również drogą, za pośrednictwem której Mikołaj Spycymir uzyskał kopię interesującego nas traktatu. Tezy związane z franciszkanami, z ruchem pątników czy z kontaktami dyplomatycznymi wymagają z pewnością dokładniejszych badań⁵⁶.

Sobór w Bazylei

Bazylea, wybrana jako miejsce drugiego z wielkich soborów XV wieku, tak jak wcześniej Konstancja, stała się miejscem wymiany intelektualnej, tygłem kulturowym, punktem, w którym stykały się przeróżne nurty, frakcje, potrzeby, temperamenty itp. Konstancja zdobyła sławę jako miejsce, w którym humaniści prezentowali odkryte przez siebie rękopisy starożytne, w Bazylei zaś ta „gorączka rękopisów” znalazła swoją kontynuację. Ponadto – jak wiadomo – sobór wiązał się też z targami książki, a właściwie z targami manuskryptów, które miały miejsce w Bazylei i które cieszyły się ogromną popularnością wśród setek szacownych gości przybywających w trakcie trwania soboru do miasta. Wiele osób, które przybywały właśnie z Niemiec czy z Polski, Czech itp., kupowało te manuskrypty. W Bazylei znajdowali się też profesjonalni pisarze, którzy oferowali swoje usługi, oraz skryptoria ułatwiające powielanie manuskryptów. Wiadomo, że z Bazylei istotne nabytki do swoich bibliotek przywieźli Tomasz Strzępiński i Mikołaj Kozłowski⁵⁷. Do Bazylei, w różnym zresztą charakterze i w rozmaitych celach (religijnych i politycznych), przybywali liczni reprezentanci polskiej elity, w tym Stanisław Ciołek, Jan Lasocki,

⁵³ Jak wskazał Adam Kucharski, pierwsze kontakty Polski z Hiszpanią sięgają jeszcze X wieku, gdyż ok. 995 roku polscy posłowie towarzyszyli poselstwu Ottona I w Kordobie. Żoną króla Kastylii i Leonu Alfonsa VII była córka Władysława Wygnańca Ryksa, a jej aktywność jako królewskiej małżonki miała rozmaity charakter, w tym polityczny. A. Kucharski, *Hiszpania i Hiszpanie w relacjach Polaków. Wrażenia z podróży i pobytu od XVI do początków XIX w.*, Warszawa 2007, s. 110. Zob.: K. Małeczyński, *Dzieje Ryksy, córki Władysława Wygnańca śląskiego, cesarzowej Hiszpanii i hrabiny Prowansji*, „Archiwum Towarzystwa Naukowego we Lwowie”, t. 10: 1933, s. 237–307.

⁵⁴ A. Kucharski, *Hiszpania i Hiszpanie...*, dz. cyt., s. 111.

⁵⁵ Tamże.

⁵⁶ Interesujące również byłoby przebadanie jeszcze innej drogi, związanej z franciszkanami, mianowicie relacji i wymiany kultowej z Padwą, która stanowiła centrum kultu Świętego Antoniego Padewskiego, z pochodzenia Portugalczyka.

⁵⁷ M. Włodarski, *Dwa wieki kulturalnych i literackich powiązań polsko-bazylejskich 1433–1632*, Kraków 2001, s. 65–66.

Jan Lutek z Brzezia, Mikołaj Kozłowski, Tomasz Strzępiński, Jan Długosz, Dzierław z Borzymowa, Michał z Szydłowa, Jan Stobski z Inowrocławia, Jan Elgot, Grzegorz Cieniawa z Mysłowic, Mikołaj z Działoszyna, Jakub ze Stradomia, możliwe, że Jakub z Paradyża i Jakub z Szadka⁵⁸. Łącznie, według źródeł, inkorporowane były 44 osoby, choć jak zwraca uwagę Maciej Włodarski, „bez przesady można stwierdzić, że w okresie soboru Bazyleę odwiedziło co najmniej 100 Polaków”⁵⁹. Nie da się wykluczyć, że tą właśnie drogą wszedł w posiadanie kopii traktatu Eiximenisa Spycymir – mianowicie sporządził, ręką Jakuba z Lipowej Głowy, kopię traktatu, z którym zapoznał się w Bazylei. Możliwe, że cały kodeks, nie tylko traktat Eiximenisa, został w takich okolicznościach spisany. Ewentualnie w Rzymie, czyli tam, gdzie kończył się sobór. Wiemy bowiem, że Spycymir co najmniej dwa razy był w Rzymie (raz we wrześniu 1432 roku, raz w 1455), mógł zabrać ze sobą własnego pisarza i tam sporządzać kopie, choć wówczas prawdopodobna data przepisania kodeksu BJ 471 (1445) podważałaby tę hipotezę.

Marek Bonfill i Stanisław Sobniowski

Z soborem bazylejskim wiążą się jeszcze dwie postaci, które mogą stanowić ogniwo pośredniczące tekstów w kodeksie Spycymira. Jedną z nich jest Marek Bonfill, a drugą Stanisław z Sobniowa. Możliwe jest bowiem, że tekst Eiximenisa został przywieziony przez kogoś związanego z katalońskim obszarem kulturowym. Taką osobą był właśnie Marek Bonfill, kataloński teolog przebywający na soborze w Bazylei.

Marek Bonfill (Bonfil, Bonfili, Bonifili, Bonifily) z Katalonii był profesorem teologii Uniwersytetu w Léridzie, kantorem barcelońskim, pełnił posługę w Geronie, głosił kazania w Bazylei, Lozannie, Rzymie, Krakowie i Perpignan⁶⁰. Był bardzo aktywnym uczestnikiem bazylejskiego soboru, z początku jako poseł Alfonsa z Kastylii, a po poparciu przez króla papieża Eugeniusza IV stał się legatem soboru. Teksty jego kazań obecnie znajdują się w manuskryptach⁶¹ między innymi w Oksfordzie (*sic!* Bodleian Library, MS. Laud Misc. 96), Barcelonie (Biblioteca de Catalunya,

⁵⁸ Więcej o soborze i polskiej delegacji: J. Fijałek, *Mistrz Jakób z Paradyża i Uniwersytet Krakowski w okresie Soboru Bazylejskiego*, Kraków 1900, t. 2.

⁵⁹ M. Włodarski, *Dwa wieki...*, dz. cyt., s. 64.

⁶⁰ M. Vilallonga, *La literatura llatina a Catalunya al segle XV. Repertori bio-bibliogràfic*, Barcelona 1993, s. 45–47; J. Rubió i Balaguer, *Història de la literatura catalana*, cz. 1, Montserrat 1984, s. 271, 347.

⁶¹ D. Mairhofer, *Medieval Manuscripts from Würzburg in the Bodleian Library, Oxford. A Descriptive Catalogue*, Oxford 2014, s. 326–346; *Catalogus codicum latinorum...*, dz. cyt., s. 81–87; oraz <http://predmed.upf.edu/catalogo.html> (dostęp: 1.05.2021).

ms. 478⁶²), Budapeszcie (Eötvös Loránd Tudományegyetem, Cod. Lat. 64⁶³), Ołomuńcu (dwa kazania, ok. 1447 roku, Státní Vedecké knihovna, M.I.156) i we Wrocławiu (kazanie soborowe, BUWr ms. Akc 788), a listy między innymi w Krakowie⁶⁴. Znaczna część źródeł dotyczących jego życia wiąże się z Polską⁶⁵, wspomina o nim Długosz, pisząc o soborze bazylejskim, a jego poglądy miały wpływ na *Determinatio Basiliensis*, traktat z 1441 roku⁶⁶.

Po wybuchu schizmy bazylejskiej (1439) wysłano do Krakowa poselstwo, by pozyskać króla i episkopat – wśród posłów był właśnie Marek Bonfill. Przybył do miasta w 1440 roku⁶⁷, wraz ze Stanisławem Sobniowskim i Dzierławem z Borzymowa, skąd wysyłał papieżowi listy o kwestiach związanych z poparciem krakowskiej wszechnicy dla spraw papiesko-soborowych. Papież Feliks V w jednym z listów podkreślał, że Marek chwalił krakowską Alma Mater. Bonfill zawiózł

⁶² Badacze nie mają pewności, czy wszystkie kazania z tego kodeksu są autorstwa Bonfilla. Większość jest w języku łacińskim, ale trzy kazania zawierają fragmenty w języku katalońskim i mają antyżydowski charakter. Kazania są poprzedzone tekstem, w którym Bonfill wskazuje na zasady *artis praedicandi* i *artis dilatandi sermones*. Zob.: O. Catalán Casanova, „La predicació cristiana a la Catalunya baixmedieval. Un instrument de transformació cultural entre oralitat, escriptura, imatge, narració, música i teatre”, rozprawa doktorska, Uniwersytet w Barcelonie, Barcelona 2013, s. 297. Edycja dwóch dwujęzycznych kazań w: tamże, s. 429–448.

⁶³ Kodeks ten, spisany w Polsce przez Wacława, bakałarza Uniwersytetu Krakowskiego, datowany przez badaczy na lata 1440–1447, zawiera również między innymi *Questio de conceptione benedictae virginis Marie edita et disputata per magistrum Paulum Piczkowski profesorem sacre theologie. Cracovie. 1447*, czyli traktat Pawła z Pyskowic, oraz *Sequentia de Immaculata Conceptione*, przypisaną również Pawłowi, *De vetula* Pseudo-Owidiusza, a także tekst Seduliusza spisany w Płocku. Zob.: L. Mezey, A. Bolgár, *Codices Latini Medii Aevi Bibliothecae Universitatis Budapestinensis*, Budapeszt 1961, s. 105–110; *Catalogus codicum latinorum...*, dz. cyt., s. 81–87. Wraz z dziełami Pawła z Pyskowic kazania Marka Bonfilla miały za zadanie przeschwepić na polski grunt naukę o Niepokalanym Poczęciu NMP, przyjętą jako dogmat w 1439 roku na soborze bazylejskim. Por.: J. Fijałek, *Nasza nauka krakowska o niepokalanem poczęciu N. P. Maryi w wiekach średnich*, „Przegląd Polski”, t. 34: 1900, s. 474–479.

⁶⁴ Jeszcze w 1453 roku królowa Zofia kierowała list do Marka Bonfilla (BJ 42, f. 83v–84r, datowany na 15 października). Bonfill od trzech lat przebywał wówczas w Rzymie.

⁶⁵ O roli Bonfilla podczas soboru bazylejskiego i o jego relacjach w Polsce zob.: J. Fijałek, *Mistrz Jakób z Paradyża...*, dz. cyt., t. 1–2, *passim*.

⁶⁶ Traktat powstał jako kompilacja kilku innych tekstów i został w 1441 roku wysłany w imieniu Uniwersytetu Krakowskiego do członków soboru w Bazylei, dotyczył wyższości soboru nad papieżem i oparty był na *Determinationes* Jana Elgota, Wawrzyńca z Raciborza i Jakuba z Paradyża. *Determinatio Basiliensis*, wyd. H. Anzulewicz, [w:] *Polskie traktaty koncyliarystyczne z połowy XV w.*, wyd. W. Bucichowski, Warszawa 1987, s. 43–82, 83–115; oraz *Determinatio Basiliensis*, wyd. W. Bucichowski, [w:] tamże, s. 116–166, 167–230.

⁶⁷ Posłów witał mową pochwalną Jan z Ludziska (BJ 126, ff. 64r–65r, *Oratio invitatoria ad Concilii Basiliensis legatos, Marcum Bonphilum et Stanislaum Sobniowski Cracoviam venientes a. 1440*). Zob.: J. Fijałek, *Mistrz Jakób z Paradyża...*, dz. cyt., t. 1, s. 240–249; B. Nadolski, *Rola Jana z Ludziska w polskim odrodzeniu*, „Pamiętnik Literacki”, t. 26: 1929, s. 206; *Catalogus codicum manuscriptorum medii aevi Latinorum, qui in Bibliotheca Jagellonica Cracoviae asservantur*, t. 1, oprac. S. Włodek, G. Zathej i M. Zwiercan, Kraków 1980, s. 111.

do Bazylei z powrotem traktat koncyliarystyczny będący oficjalnym stanowiskiem Uniwersytetu Krakowskiego. Ten tekst spotkał się w Atenach Raurackich z entuzjastycznym przyjęciem. Nie była to zresztą ostatnia wizyta Bonfilusza w Krakowie. Był on bowiem w Polsce kilkakrotnie, w 1446 roku, za rektoratu Stanisława z Sobniowa, wpisał się na krakowską uczelnię⁶⁸, a w 1449 otrzymał stopień magistra⁶⁹. Dwa z trzech kazań maryjnych z budapeszteńskiego kodeksu (Cod. Lat. 64) zawierają zapisy „collectus et peroratus Cracouie per magistrum Marcum Bonifili” (*Sermo de assumptione*, ff. 221–225) oraz „per magistrum Marcum Bonifilij collectus et peroratus Cracovie” (*Sermo de annunciacione*, ff. 225–235)⁷⁰, co wskazuje, że Marek głosił w Krakowie kazania⁷¹. Ponadto, jak wynika ze źródeł, w 1448 roku był altarystą Świętej Małgorzaty w katedrze krakowskiej⁷², a Fijałek nazywa go nawet „stałym nuncjuszem, ambasadorem soboru w Polsce”⁷³.

Marka Bonfilla łączy zatem z Eiximenisem bardzo dużo – wspólny uniwersytet (Lérida), miejsce pochodzenia (Katalonia) i aktywności (Gerona), a także działalność kaznodziejska. Wiemy również, że Bonfill głosił kazania w kościele karmelitów w Perpignan, stolicy Królestwa Majorki. Z kolei w 1408 roku Eiximenis brał udział

⁶⁸ „Magister Marcus Bonifily precentor Barsolensis Sacre theologie professor de Cathalonia domini Regis Aragonum de villa Castillionis diocesis Gerundensis”, *Album studiosorum Universitatis Cracoviensis*, fasc. 1–3 (ab Anno 1400 ad Annum 1489), Cracoviae 1887, s. 112.

⁶⁹ Marek Bonifili z Katalonii (Id: 816952), [w:] *Corpus Academicum Cracoviense (CAC)*, http://cac.historia.uj.edu.pl/osoba/816952_Marek_Bonifili_z_Katalonii (dostęp: 1.05.2021).

⁷⁰ *Catalogus codicum latinorum...*, dz. cyt., s. 85–86.

⁷¹ Nie jest wykluczone, że pisarzem kodeksu Cod. Lat. 64 był Waclaw z Brodni, który wstąpił na Uniwersytet Krakowski w 1443 roku, w 1446 uzyskał bakalaureat, w 1452 zaś – magisterium. W budapeszteńskim kodeksie natrafiamy bowiem na notatkę: „Explicit liber Prosperi feliciter ingrossatus per Wenceslaum anno determinationis eius in gradus artium. Finitus feria secunda in ad vincula Petri, donum (?) M. CCCC. XLVI° libro Parisius allato scriptus Cracovie” (f. 77v, *Catalogus codicum latinorum...*, dz. cyt., s. 84), co wskazuje, że pisarz tego kodeksu uzyskał bakalaureat właśnie w 1446, tak jak Waclaw z Brodni. Waclaw mógł tym samym być nie tylko słuchaczem kazań Marka Bonfilla, ale także jego kolegą ze studiów. Był on również kopistą słynnego modlitewnika zawierającego godzinki i modlitwy w języku polskim (*Horae et orationes lingua Polonica scriptae ad b. Mariam Virg., s. Annam, Angelum Custodem...*), który również znajduje się w Budapeszcie (Cod. Slav. 2). Modlitewnik ten datowany jest na lata 1476–1482 i prawdopodobnie został przepisany na potrzeby jakiejś wysoko urodzonej kobiety. Przedstawiona tu hipoteza dotycząca tożsamości skryby kodeksu z kazaniem Marka Bonfilla wymaga głębszych studiów, a zwłaszcza dokładniejszego porównania duktów obu kodeksów, przy uwzględnieniu dzielącego je czasu (ćwierć wieku) oraz przeznaczenia (kodeks Cod. Lat. 64 był spisany raczej na własny użytek, natomiast Cod. Slav. 2 – z przeznaczeniem dla kogoś innego). Por.: A. Brückner, *Literatura religijna w Polsce średniowiecznej*, t. 3: *Legends i modlitewniki. Szkice literackie i obyczajowe*, Warszawa 1904, s. 100; Waclaw z Brodni, syn Piotra (Id: 1996404), [w:] *Corpus Academicum Cracoviense (CAC)*, http://cac.historia.uj.edu.pl/osoba/1996404_Wac%5C%82aw_z_Brodni_syn_Piotra (dostęp: 9.05.2021).

⁷² *Akta grodzkie i ziemskie z czasów Rzeczypospolitej Polskiej z Archiwum tak zwanego bernardyńskiego we Lwowie*, t. 4, Lwów 1873, s. 159.

⁷³ J. Fijałek, *Mistrz Jakób z Paradyża...*, dz. cyt., t. 2, s. 55.

w Soborze w Perpignan, a papież awinioński Benedykt XIII uczynił go administratorem diecezji Perpignan. W tym mieście zresztą kataloński franciszkanin zmarł w 1409 roku. Czwarty manuskrypt *Ars praedicandi populo*, obecnie zaginiony, prawdopodobnie znajdował się właśnie w klasztorze de Santa Maria de la Real w Palmie na Majorce – w spisie zasobów bibliotecznych z 1499 roku widnieje zapis dotyczący zbioru kazań, a traktat miał być wstępem do tego zbioru⁷⁴. Niewykluczone zatem, że mógł to być rękopis, który należał do Bonfilla i z którego odpisu dokonał Jakub z Lipowej Głowy.

Jest zatem niemal pewne, że Bonfill znał się ze Spycymirem, łączy ich bowiem wiele – działalność soborowa (obaj byli gorącymi zwolennikami soboru), związki z kurią rzymską, krakowska wszechnica, aktywność duszpasterska oraz bliska współpraca ze Stanisławem z Sobniowa. Interesujący wydaje się również fakt, że czas spisывania kodeksu 471 (rok 1445) jest zbliżony do czasu, w którym Bonfill przebywał w Krakowie (kilka razy między 1441 a 1449 rokiem).

Inną postacią, która może być tu ogniwiem pośrednim, jest właśnie wspomniany Stanisław Sobniowski⁷⁵, z którym to Spycymir był w Bazylei, a który potem wraz z Markiem Bonfillem i Dzierławem z Borzymowa⁷⁶ pełnił poselstwo na rzecz pozyskania uniwersytetu dla sprawy soboru. To wówczas (w 1441 roku) Spycymir wypłacił na rzecz soboru pieniądze, których król zakazał mu wydawać. Warto również mieć w pamięci, że Sobniowski przyjaźnił się blisko z Aleksandrem, księciem mazowieckim, który był biskupem Trydentu, uzyskał nawet godność kanclerza księstwa Trydentu. Stanisław bywał w Trydencie, a więc miał bezpośredni dostęp do wielu tekstów i źródeł, które mógł następnie przywozić do Krakowa. Brał udział w posiedzeniach kapituły katedralnej krakowskiej, kapituły kolegiaty Świętego Floriana, a w 1446 roku pełnił funkcję rektora Uniwersytetu Krakowskiego. Bywał również w Płocku (por. przypis 63), uczestnicząc tu w kapitułach generalnych, a ostatecznie zrezygnował z godności kanonika płockiego w 1448 roku. W 1447 roku został mianowany protonotariuszem apostolskim. Ponieważ podobnie jak Spycymir pełnił funkcje duszpasterskie oraz uniwersyteckie, mógł również być zainteresowany traktatami sztuki kaznodziejskiej, a jego bliska współpraca z Bonfillem jest dobrze udokumentowana w źródłach.

Na korzyść tej ostatniej tezy – a więc tego, że traktat Eiximenisa został przekopiowany z jakiegoś kodeksu należącego do Bonfilla (może dzięki pośrednictwu

⁷⁴ J.N. Hillgarth, *Una biblioteca cisterciense...*, dz. cyt., s. 168; C.J. Wittlin, *Introduction*, [w:] F. Eiximenis, *Psalterium alias Laudatorium Papae benedicto XIII dedicatum*, red. C.J. Wittlin, Toronto 1988, s. 5.

⁷⁵ Szczegóły biograficzne na podstawie: M. Wolski, *Stanisław Sobniowski h. Strzemię*, dz. cyt., s. 537–540.

⁷⁶ T. Graff, *Ks. Dzierław Borzymowski CRL w służbie państwa polskiego i Kościoła*, [w:] *Klasztor Bożego Ciała Kanoników Regularnych Laterańskich w Krakowie w okresie przedtrydenckim. Ludzie – wydarzenia – kultura*, red. K. Łatak, Łomianki 2012, s. 157–176; M. Zdanek, *Dzierław z Borzymowa h. Kopacz (Topacz)*, [w:] *Profesorowie Wydziału Prawa...*, t. 1, dz. cyt., s. 49–50.

Sobniowskiego), przemawia również fakt, że na przykład kazania Bonfilla znalazły się w rękopisach między innymi w Budapeszcie czy w Ołomuńcu, a więc był w tym kręgu kulturowym znany, zapewne nie tylko ze swojej działalności soborowej, ale także jako ważna osobistość w Krakowie i jako kaznodzieja. Musimy też mieć w pamięci, że w kodeksie budapeszteńskim znajdujemy odniesienie do Jana z Dąbrówki⁷⁷, który zmarł w 1472 roku. Spycymir zmarł z kolei w 1468 i dopiero wtedy kodeks trafił do szerszego użytkowania na Wydziale Prawa. Są zatem dwie możliwości – albo jeszcze za swojego życia Spycymir pozwolił komuś na skopiowanie tekstu ze swojego kodeksu, albo ktoś skopiował ten tekst dopiero po śmierci Mikołaja, a jeszcze za życia Dąbrówki. Możliwe jest zatem, że kopista lub ktoś, dla kogo pisarz kopiował ten tekst, miał świadomość, że pochodzi on z kręgu Marka Bonfilla.

Podsumowanie

Niniejszy artykuł miał za zadanie przedstawić trzy możliwe drogi, którymi traktat kaznodziejski Franciszka Eiximenisa trafił do Polski, do rąk Mikołaja Spycymira. Otrzymujemy tutaj obraz niepełny, z wieloma znakami zapytania, ale wskazujący na niezwykle ciekawe tropy, które winny być poddane dalszym badaniom.

Przedstawione informacje pozwalają na zarysowanie pewnego kręgu z zaznaczonymi punktami wspólnymi. Są to punkty geograficzne (Kraków, Bazylea, Girona, Perpignan, Rzym, Oksford, Płock), wydarzenia (uczestnictwo w soborze bazylejskim), interesy i światopogląd (ruch koncyliarystyczny), środowisko intelektualne (Uniwersytet w Léridzie, Uniwersytet Krakowski), zadania (praca duszpasterska) itp. Z powyższej analizy wynika, że relacje polsko-katałońskie miały charakter wielostronny i wiązały się z działalnością duszpasterską, dyplomatyczną, intelektualną, polityczną oraz ze sferą osobistą – przyjaźni i współpracy. Wiele bowiem przemawia na korzyść hipotezy, by źródłem traktatu Eiximenisa w Krakowie szukać właśnie w środowisku intelektualistów związanych z soborem bazylejskim. Wymaga ona jednak jeszcze szerszych badań, związanych z pracami źródłowymi.

Bibliografia

Akta grodzkie i ziemskie z czasów Rzeczypospolitej Polskiej z Archiwum tak zwanego bernardyńskiego we Lwowie, t. 4, Lwów 1873.

Album studiosorum Universitatis Cracoviensis, fasc. 1–3 (ab Anno 1400 ad Annum 1489), Cracoviae 1887.

El Ars Praedicandi de fr. Alfonso d'Alprão, O.F.M. Aportación al studio de la teoría de la predicación en la península Ibérica, ed. A.G. Hauf, „Archivum Franciscanum Historicum”, t. 72: 1979, s. 233–329.

⁷⁷ Na zażyłość między Bonfillem a Janem z Dąbrówki wskazuje list Jana Elgota do Zbigniewa Oleśnickiego (BJ 42, ff. 118v–119v), wydany: J. Fijałek, *Mistrz Jakób z Paradyża...*, dz. cyt., t. 2, s. 377–381.

- Bardski K., *Medieval Glossary of Biblical Symbols – Pseudo-Garnier’s of Langres Allegoriae in universam Sacram Scripturam*, „Wrocławski Przegląd Teologiczny”, t. 27: 2019, s. 33–42.
- Brines L., *Biografia documentada de Francesc Eiximenis*, Valencia 2018.
- Brugada i Gutiérrez-Ravé J., Guillén Sánchez J., *Francesc Eiximenis a Oxford*, „Annals de l’Institut d’Estudis Gironins”, t. 48: 2007, s. 47–82.
- Bursiewicz N., *Teoria Miasta Idealnego Francisca Eiximenisa*, „Quart”, t. 27: 2013, s. 3–18.
- Catalán Casanova O., „La predicació cristiana a la Catalunya baixmedieval. Un instrument de transformació cultural entre oralitat, escriptura, imatge, narració, música i teatre”, rozprawa doktorska, Uniwersytet w Barcelonie, Barcelona 2013.
- Catalogus codicum latinorum Medii Aevi Bibliothecae Universitatis Budapestinensis*, oprac. P. Toth, Budapest 2008.
- Catalogus codicum manuscriptorum medii aevi latinorum qui in Bibliotheca Jagiellonica Cracoviae asservantur*, t. 3, oprac. M. Kowalczyk, Wrocław 1984.
- Catalogus codicum manuscriptorum medii aevi Latinorum, qui in Bibliotheca Jagellonica Cracoviae asservantur*, t. 7, oprac. M. Kowalczyk, A. Kozłowska, M. Markowski, L. Nowak, A. Sobańska, R. Tatarzyński, S. Włodek, W. Zega i M. Zwiercan, Wrocław 2000.
- Catalogus codicum manuscriptorum medii aevi Latinorum, qui in Bibliotheca Jagellonica Cracoviae asservantur*, t. 1, oprac. S. Włodek, G. Zathay i M. Zwiercan, Wrocław 1980.
- Determinatio Basiliensis*, wyd. H. Anzulewicz, [w:] *Polskie traktaty koncyliarystyczne z połowy XV w.*, wyd. W. Bucichowski, Warszawa 1987, s. 43–82.
- Determinatio Basiliensis*, wyd. W. Bucichowski, [w:] *Polskie traktaty koncyliarystyczne z połowy XV w.*, wyd. W. Bucichowski, Warszawa 1987, s. 167–230.
- Doležalová L., Kiss F.G., Wójcik R., *The Art of Memory in Late Medieval Central Europe (Czech Lands, Hungary, Poland)*, red. F.G. Kiss, Budapest – Paris 2016.
- Dunin-Wąsowicz T., Średniowieczne znaki pielgrzymie w Polsce, [w:] *Peregrinationes. Pielgrzymki w kulturze dawnej Europy*, red. H. Manikowska i H. Zaremska, Warszawa 1995, s. 328–331.
- Fijałek J., *Mistrz Jakób z Paradyża i Uniwersytet Krakowski w okresie Soboru Bazylejskiego*, t. 2, Kraków 1900.
- Fijałek J., *Nasza nauka krakowska o niepokalanem poczęciu N. P. Maryi w wiekach średnich*, „Przegląd Polski” 1900, nr 34, s. 474–479.
- Francesc Eiximenis, *Ars praedicandi*, red. P. Martí de Barcelona, [w:] *Homenatge a Antoni Rubió i Lluch. Miscel·lània d’estudis literaris històrics i lingüístics*, t. 2, Barcelona 1936, s. 300–340.
- Francesc Eiximenis, *Art de predicació al poble*, przeł. i wstęp X. Renedo, Vic 2009.
- Graff T., *Ks. Dzierław Borzymowski CRL w służbie państwa polskiego i Kościoła*, [w:] *Klasztor Bożego Ciała Kanoników Regularnych Laterańskich w Krakowie w okresie przedtrydenckim. Ludzie – wydarzenia – kultura*, red. K. Łatak, Łomianki 2012, s. 157–176.
- Graff T., *Pracownicy kapituły krakowskiej wobec kryzysu Kościoła w latach 1439–1449*, [w:] *Ecclesia semper reformanda. Kryzysy i reformy średniowiecznego Kościoła*, red. G. Ryś, T. Gałuszka i T. Graff, Kraków 2013, s. 337–355.
- Grzybowska L., *Kazania de tempore i de sanctis Mikołaja z Błonia. Zarys monografii*, Warszawa 2020.
- Hillgarth J.N., *Una biblioteca cisterciense medieval: La Real (Mallorca)*, „Analecta Sacra Tarraconensia”, t. 32: 1959, s. 89–190.

- Jakub z Paradyża, *Determinatio Basiliensis*, wyd. H. Anzulewicz, [w:] *Polskie traktaty koncyliarystyczne z połowy XV w.*, wyd. W. Bucichowski, Warszawa 1987, s. 83–115.
- Jan Elgot, *Determinatio Basiliensis*, wyd. H. Anzulewicz, [w:] *Polskie traktaty koncyliarystyczne z połowy XV w.*, wyd. W. Bucichowski, Warszawa 1987, s. 43–82.
- Kaliszuck J., *Rękopisy średniowieczne Kolegiaty Wiślickiej w świetle inwentarzy*, „Archiwa, Biblioteki i Muzea Kościelne”, t. 87: 2007, s. 83–106.
- Keller K.H., *Katalog der lateinischen Handschriften der Staatlichen Bibliothek (Schloßbibliothek) Ansbach: Bd. 1. Ms. lat. 1 – Ms. lat. 93*, Wiesbaden 1994.
- Kiss F., *The Art of Memory in Hungary at the Turn of the Fifteenth and Sixteenth Centuries*, [w:] L. Doležalová, F.G. Kiss, R. Wójcik, *The Art of Memory in Late Medieval Central Europe (Czech Lands, Hungary, Poland)*, Budapest – Paris 2016, s. 109–164.
- Koczerska M., *Puszka (Puszko) Jan z Krakowa*, [w:] *Polski słownik biograficzny*, t. 26, red. E. Rostworowski, Wrocław 1986, s. 454–455.
- Kopiści i kolofony rękopisów średniowiecznych ze zbiorów polskich*, t. 1: Biblioteki Warszawy, red. E. Potkowski, Warszawa 1993.
- Kowalczyk M., *Krakowskie mowy uniwersyteckie z pierwszej połowy XV w.*, Wrocław – Kraków 1970.
- Kowalski M.D., *Dlaczego warto było zostać kolektorem? Kariery papieskich kolektorów generalnych w Polsce w XV wieku*, „Roczniki Historyczne”, t. 80: 2014, s. 133–154.
- Kucharski A., *Hiszpania i Hiszpanie w relacjach Polaków. Wrażenia z podróży i pobytu od XVI do początków XIX w.*, Warszawa 2007.
- Lázaro Pulido M., Álvarez Alonso J.F., *El ars praedicandi de Alfonso de Alprão. Introducción y traducción (1)*, „Revista Filosófica de Coimbra”, t. 43: 2013, s. 209–282.
- Lázaro Pulido M., Álvarez Alonso J.F., *El ars praedicandi de Alfonso de Alprão. Introducción y traducción (2)*, „Revista Filosófica de Coimbra”, t. 43: 2013, s. 475–512.
- Leclercq J., *Manuscrits cisterciens dans diverses bibliothèques*, „Analecta Sacri Ordinis Cisterciensis”, t. 11: 1955, s. 139–148.
- Mairhofer D., *Medieval Manuscripts from Würzburg in the Bodleian Library, Oxford. A Descriptive Catalogue*, Oxford 2014.
- Maleczyński K., *Dzieje Ryksy, córki Władysława Wygnańca śląskiego, cesarzowej Hiszpanii i hrabiny Prowansji*, „Archiwum Towarzystwa Naukowego we Lwowie”, t. 10: 1933, s. 237–307.
- Manikowska H., *Badania nad kultem św. Jakuba na ziemiach polskich*, [w:] *Kult św. Jakuba Większego Apostoła w Europie Środkowo-Wschodniej*, red. R. Knapieński, Lublin 2002, s. 9–24.
- Marek Bonifili z Katalonii (Id: 816952), [w:] *Corpus Academicum Cracoviense (CAC)*, URL: http://cac.historia.uj.edu.pl/osoba/816952_Marek_Bonifili_z_Katalonii (dostęp: 1.05.2021).
- Mezey L., Bolgár A., *Codices Latini Medii Aevi Bibliothecae Universitatis Budapestinensis*, Budapest 1961.
- Michałowska T., *Średniowieczna teoria literatury w Polsce. Rekonesans*, Wrocław 2007.
- Nadolski B., *Rola Jana z Ludziska w polskim odrodzeniu*, „Pamiętnik Literacki”, t. 26: 1929, s. 198–211.

- On Two Kinds of Order That Aid Understanding and Memory*, przeł. K.A. Rivers, [w:] *The Medieval Craft of Memory. An Anthology of Texts and Pictures*, red. M.J. Carruthers i J.M. Ziolkowski, Philadelphia 2002, s. 189–204.
- Perarnau i Espelt J., *Un fragment del Liber sermonum de Francesc Eiximenis*, „Arxiu de Textos Catalans Antics”, t. 10: 1991, s. 284–292.
- Potkowski E., *Produkcja książki rękopiśmiennej w Polsce w XV stuleciu*, [w:] *Z badań nad polskimi księgozbiorami historycznymi*, t. 4: *Książka rękopiśmienna XV–XVIII w.*, red. B. Bieńkowska, Warszawa 1980, s. 9–67.
- de Puig i Oliver J., *El Tractatus de Quattuor sensibus sacrae scripturae de Felip Ribot, O.S.C. Edició i estudi*, „Arxiu de Textos Catalans Antics”, t. 16: 1997, s. 299–389.
- de Puig i Oliver J., Perarnau i Espelt J., Clausell Nàcher C., Izquierdo Molinas E., Martí S., Rojas Fernández R., Avenoza G., Soriano L., *Catàleg dels manuscrits de les obres de Francesc Eiximenis, OFM, conservades en biblioteques públiques*, „Arxiu de Textos Catalans Antics”, t. 29: 2010, s. 9–880.
- Psalterium alias Laudatorium Papae Benedicto XIII dedicatum*, red. i wstęp C.J. Wittlin, Toronto 1988.
- Rivers K.A., *Preaching the Memory of Virtue and Vice. Memory, Images, and Preaching in the Late Middle Ages*, Turnhout 2010.
- Rubió i Balaguer J., *Història de la literatura catalana*, cz. 1, Montserrat 1984.
- Sasor R., *Uwagi o Księdze aniołów Francesca Eiximenisa*, „Terminus”, t. 22: 2020, nr 3 (56), s. 251–284.
- Vilallonga M., *La literatura llatina a Catalunya al segle XV. Repertori bio-bibliogràfic*, Barcelona 1993.
- Wawrzyniec z Raciborza, *Determinatio Basiliensis*, wyd. W. Bucichowski, [w:] *Polskie traktaty koncylarystyczne z połowy XV w.*, wyd. W. Bucichowski, Warszawa 1987, s. 116–166.
- Webster J.R., *Carmel in Medieval Catalonia*, Leiden – Boston – Cologne 1999.
- Wilska M., *Pielgrzymim szlakiem z Mazowsza do Composteli. Komunikat*, [w:] *Peregrinationes. Pielgrzymki w kulturze dawnej Europy*, red. H. Manikowska i H. Zaremska, Warszawa 1995, s. 165–169.
- Włodarski M., *Dwa wieki kulturalnych i literackich powiązań polsko-bazyilejskich 1433–1632*, Kraków 2001.
- Wolski M., *Stanisław Sobniowski h. Strzemię (zm. 1454)*, [w:] *Polski słownik biograficzny*, t. 39, red. H. Markiewicz, Wrocław 1999–2000, s. 537–540.
- Wójcik-Zega D., Zdanek M., *Mikołaj Spycimir z Krakowa*, [w:] *Profesorowie Wydziału Prawa Uniwersytetu Jagiellońskiego*, red. W. Uruszczak, t. 1, Kraków 2015, s. 284–285.
- Zdanek M., *Dziersław z Borzymowa h. Kopacz (Topacz)*, [w:] *Profesorowie Wydziału Prawa Uniwersytetu Jagiellońskiego*, red. W. Uruszczak, t. 1, Kraków 2015, s. 49–50.
- Zdanek M., *Jan Puszka z Krakowa*, [w:] *Profesorowie Wydziału Prawa Uniwersytetu Jagiellońskiego*, red. W. Uruszczak, t. 1, Kraków 2015, s. 124–125.
- Zumkeller A., *Manuskripte von Werken der Autoren des Augustiner-Eremitenordens in mitteleuropäischen Bibliotheken*, t. 2, Würzburg 1966.
- Zwiercan M., *Spycimir Mikołaj z Krakowa*, [w:] *Polski słownik biograficzny*, t. 41, red. H. Markiewicz, Warszawa 2002, s. 85–87.

How did the text of Francesc Eiximenis' treatise *Ars praedicandi populo* come to in Kraków? Three possible ways

Abstract

This article aims to present three hypotheses about how the preaching treatise of the Catalan author, Francesc Eiximenis, entitled *Ars praedicandi populo*, ended up in Krakow in the library of Mikołaj Spycymir. For this purpose, three codices, which contain copies of the Eiximenis treatise, were compared to each other. The article also presented in more detail the biography of Nicolaus Spycymir, the owner of the oldest copy of the treatise. The first two hypotheses are related to the Franciscan Order and diplomatic travels and pilgrimages to Compostela. They seem not to be as well-grounded in the sources as the third hypothesis, which concerns the Polish delegations to the Council of Basel and Council delegations coming to Kraków. One of the delegates of the Council was Marc Bonfill, a Catalan theologian and well-known preacher, associated, like Eiximenis, with the University of Lerida and Girona. The article also pays special attention to Bonfill's associate, Stanisław Sobniowski, who was a close friend of Spycymir. It is possible that Spycymir obtained the treatise on the preaching arts through these connections (Bonfill or Sobniowski). This hypothesis, however, requires further research.

Słowa kluczowe: Mikołaj Spycymir, Franciszek Eiximenis, sobór bazylejski, Marek Bonfill, *ars praedicandi*

Keywords: Nicolaus Spycymir, Francesc Eiximenis, Council of Basel, Marc Bonfill, *mediaeval ars praedicandi*